

Кравчук О. Ю.

викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Гуманітарний факультет
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,
(Україна, Миколаїв), kraffchuk@list.ru

ІСТОРІЯ БУДІВНИЦТВА ХРАМІВ МІСТА МИКОЛАЄВА

Описаний процес будівництва церков та храмів міста Миколаєва. Охарактеризовано історичні умови, що впливали на особливості та труднощі процесу будівництва храмів різних конфесій. Також розкрито внесок відомих державних діячів та розбудовників міста у заснування церков. Окремо подано історію кладовища міста, яке нині є історичною пам'яткою.

Ключові слова: храм, пам'ятка, некрополь, собор, церква, символіка, релігія.

Християнський храм – символом духовного світу й водночас – корабля міста Божого, який пливе на хвилях історії. За Іполитом Римським, «... керманич на цьому кораблі – Ісус Христос. Ніс корабля – це Схід, а корма – Захід. Два рулі в нього – два Завіти (Старий і Новий). Любов Христова, яка зв'язує церкви, скріплює корабель. Паруси на цьому кораблі – Дух з небес, а залізні якорі – заповіді самого Христа, які мають таку ж міць, як і залізо. Корабельники – янголи, які стоять на правому й лівому бортах; вони допомагають правити кораблем та оберігають його у штормах життєвого моря». Крім того, у християнському храмі, як і в багатьох культових спорудах різних релігій, дістав втілення символ світової гори, який об'єднує поняття маси як виразу буття, з ідеєю вертикалі, тобто світової осі, і геометрична символіка – трикутник, тобто потяг до вищого, притаманний людській природі, символ взаємодії між землею (матеріальним світом) і небом (світом духовним).

Так склалося, що історія православних храмів Миколаєва досить давня та багата. Один з найстаріших храмів міста – **Храм Всіх Святих**. Храм (в народі – Кладовищенська церква) закладений 1807 року, освячений вже 1808 року за

проханням Головного командира Чорноморського флоту І. І. де Траверсе, завдяки старанності військово-морських урядовців, адміралтейських служителів, купців, міщан і різночинців міста. Крім того, це єдина церква Миколаєва, яка ніколи не закривалася владними структурами. Будівля зберегла свій первинний архітектурний вигляд. 1858 року церква була перебудована і розширена, завдячуючи турботам міського голови К. Н. Соболева – колишнього церковного старости, купця першої гільдії. 1876 року, старанням колишнього церковного старости І. П. Бартенєва, за сприяння колишнього головного командира Чорноморського флоту і портів генерал-лейтенанта М. А. Аркаса, церква була обнесена чавунними ґратами і встановлений новий дзвін вагою 163 пуди 19 фунтів, відлитий в Москві. Того ж року на кошти М. Аркаса в церковній огорожі споруджена двоповерхова каплиця.[2;с.12]

Також, сьогодні велику сторінку в історії краєзнавства займає **Миколаївський некрополь**. Одна з перших згадок про міське кладовище відноситься до кінця XVIII століття. На карті 1795 року позначено старе міське кладовище. Воно розташовано на східній околиці військової слободи. Дотепер тут збереглися багато могил з козацькими хрестами.

На міському кладовищі 1881 року споруджена будівля-склеп витонченої архітектури в стилі італійського ренесансу. Тут похований Микола Миколайович Аркас – видатний український історик, композитор, автор опери «Катерина». 1930 року сюди перенесли останки засновника Миколаєва і верфі на Інгулі бригадира Михайла Леонтійовича Фалєєва (помер 1792 року).

Недалеко від них знаходиться пам'ятник і могила Олександра Казарського (1797–1833), подвиг якого пам'ятають військові моряки і нині.

Миколаївський некрополь відомий оригінальними пам'ятниками мистецтва і архітектури. На жаль, час руйнує забуті нащадками величні монументи, дощі змивають з мармурових плит написи, огорожі, металеві таблички розкрадаються вандалами. [4,с.64-65]

Кафедральний собор Свято-Різдва Богородиці має свою унікальну історію. Багато що пережив він за два із гаком століття: і розквіт за часів купецтва, і страшну наругу в атеїстичні часи. Але що б навколо не відбувалося,

для віруючих він завжди був і залишається кораблем порятунку.

Собор Різдва Пресвятої Богородиці (раніше Старокупецька Різдва Пресвятої Богородиці церква) – одна із старовинних споруд міста. Він розташований в центрі історичної частини Миколаєва, на перехресті вулиць Лягіна і Потьомкінської (раніше Рождественської і Купецької). У XIX століття це був купецький район, де розміщувалися склади і крамниці, а також купецькі особняки. Церква була побудована за бажанням і за допомогою Миколаївського купецтва.

1799 року церква була закладена, а 1800 року роботи завершилися, і церква була освячена з найменуванням Старокупецької Різдва Пресвятої Богородиці, яке вона утримувала за собою до 1861 року.

1922 року відбувалося вилучення церковних цінностей. 8 листопада 1936 року храм був закритий, священнослужителі репресовані. У довоєнні часи будівлю використовували як гарнізонний Будинок Червоної Армії і Флоту, після війни це був Будинок офіцерів. [3,с.20]

Після закриття собору був зруйнований головний купол і верхні яруси дзвіниці, зняті хрести. Споруди, що належать собору, використовувалися під державні квартири і для інших цілей, поступово втрачаючи свій первинний вигляд. Більшість будівель була зруйнована, на їх місці з'явилися нові будівлі.

1992 року собор був повернений Православній Церкві, в ньому стали знову проходити богослужіння і церковні таїнства.

Сьогодні кафедральний собор Різдва Пресвятої Богородиці продовжує відновлюватися під керівництвом правлячого архієрея. Виконаний величезний обсяг будівельно-ремонтних робіт.

При кафедральному соборі працює місіонерський, паломницький, видавничий відділи, недільна школа для дітей і дорослих, бібліотека з читальною залюю. Близько двадцяти років тут функціонує духовне училище і регентський клас. [2;с.12]

Свято-Нікольський собор знаходиться на розі вулиць Нікольської та Фалєєвської. Перша спроба побудувати храм на честь святого Миколая була зроблена в кінці XVIII століття. Григорій Потьомкін направив Катерині II

донесення з проханням влаштувати в районі Вітовки (нині – Корабельний район), недалеко від русла Інгулу, чоловічий Свято-Нікольський монастир для ченців і інвалідів – учасників війни з турками. Дозвіл прийшов негайно. Але, у зв'язку зі смертю князя, рішення про заснування обителі залишилося нереалізованим.

17 грудня 1789 року, через рік після взяття Очакова, М.Л. Фалєєв проінформував архієпископа Катеринославського, Херсонського і Таврійського Амвросія (Серебренникова) про намір спорудити в Миколаєві храм на честь Святого Миколая Чудотворця. Здійснення цього доброго наміру дуже тісно пов'язане з греками-переселенцями, які відіграли значну роль в економічному і культурному житті міста.

1790 року був закладений дерев'яний Грецький храм на честь Святого Миколая (на розі нинішніх вулиць Пушкінської та Потьомкінської). Він проіснував близько 20 років. Його опис або зображення не збереглися.

Кам'яний Грецький Свято-Нікольський храм (нині – Свято-Нікольський собор) будували з 1803 до 1817 року. Тривале будівництво порівняно невеликого храму пояснюється, перш за все, браком коштів. Храм будували на пожертвування прихожан. Окрім грошей, жертвували будівельні матеріали. Храму були даровані ікони Святого Миколая Чудотворця та Божої Матері.

З часу освячення (1817 рік) храм ніколи не закривався надовго. Навіть у 20-30 роки двадцятого століття в ньому проводилися богослужіння. Після створення Миколаївської і Вознесенської єпархій, коли місто Миколаїв стало єпархіальним центром, Свято-Нікольському храму було надано статус собору. Храм був відреставрований, на дзвіниці з'явилися дзвони. У південній частині собору був споруджений бічний вівтар на честь Покриву Пресвятої Богородиці. Біля північних дверей із зовнішнього боку споруджено місце для освячення води. Собор внесений до списку архітектурних пам'яток державного значення.

1794 року один з державних будинків був переданий католицькій церкві. Цей будинок був перебудований в перший **католицький храм Святого Йосипа** і освячений 20 травня 1796 року Він знаходився на місці двору нинішнього костьолу, виходив фасадом на вулицю Молдавську (в даний час – Декабристів). 1882 року вулицю перейменували на Глазенапівську на честь адмірала Б. О. фон

Глазенапа. Вулиця, що перетинає її, отримала назву «Католицька» (нині – Адмірала Макарова).

Із 1874 року настоятелем, протягом багатьох літ, був священик Никодим Черняхович. Своєю діяльністю він здобув собі добре ім'я, видне положення в місті і визнання з боку місцевих властей. Черняхович вважав за необхідне будівництво нового храму. 1880 року він отримав дозвіл на початок збору грошей. Велику допомогу будівництву храму надала Міська Дума. Безкоштовно була віддана земля під будівництво і вода з міського колодязя, виділили пісок, щебінь для будівництва дороги навкруги храму. За рахунок міста на вулиці, напроти храму, поставили чавунні ліхтарі, вимостили тротуар і асигнували 500 рублів на споруду металевої огорожі. Будівельні роботи почалися 1891 року. 1893 року будівля була зведена, а 1895 – остаточно завершена. Нова Миколаївська церква була урочисто освячена у вересні 1896 року.

Церква була побудована в еклектичному стилі, з характерними елементами неороманських і неоготичних споруд, за проектом одеського архітектора Владислава Домбровського. Вона споруджена з червоної цегли в плані хреста, розміром 45х28 метрів. Фасад був прикрашений кам'яними архітектурними деталями. Дві башти, висотою 49 метрів, увінчані конусними дахами, були збудовані в такому ж еклектичному стилі. Вікна, прикрашені вітражами, були виготовлені в Німеччині: три – в Мюнхені, а два – у Фрейбурзі. Бічні каплиці і вівтарну частину прикрашали фрески Антонія Стшалецького. По обидва боки головного нефа були встановлені статуї Серця Ісуса і Марії, а між головним і бічними нефами – святий Антоній Падуанський, який подає хліб жебраку, що сидить біля його стоп. Всі скульптури були виготовлені в майстерні Шпетковського у Варшаві. У церкві був встановлений новий орган, німецького виробництва, вартістю 100 тисяч рублів.

Парафіяльна школа діяла з часу заснування церкви, тобто з кінця XVIII століття. 15 вересня 1900 року з південного боку костюлу, стараннями настоятеля Никодима Черняховича і за допомогою прихожан, була побудована двоповерхова будівля парафіяльної школи з червоної цегли. Після революції почалися гоніння і репресії проти католиків, оскільки більшовики нещадно

втручалися в справи церкви.

Мізерні архівні матеріали тих літ закінчуються лаконічним рішенням міськвиконкому: «Миколаївський римсько-католицький храм закрити». Рішення ухвалене в жовтні 1935 року.

Отже, в будівлі храму почалося нове, світське життя. Новий власник – міський історико-археологічний музей – навряд чи міг дати лад такій споруді: ремонт, експлуатація, охорона були явно йому не під силу. До того ж, будівля не розрахована для музейної роботи. Тут було недостатнє освітлення, не регулювалася температура і т. д.

Почалася друга світова війна. Костьолу довелося пережити ще одну сторінку своєї непростой історії. Окупанти спершу відкрили храм для богослужінь, а потім закрили його і влаштували в храмі бійню.

Після війни храм знаходився під патронатом міськвиконкому. Спочатку воно було передано військово-будівельній організації під клуб, потім – обласному управлінню профтехосвіти під Будинок культури. З метою розміщення чиновницького апарату, в будівлі була проведена «реконструкція». Прекрасне приміщення з унікальною акустикою було перегороджено горизонтальним перекриттям, і на другому поверсі, що утворився, був розміщений великий зал. На баштах, замість хрестів, повісили зірки, на місці вітваря влаштували сцену. У такому вигляді будівля простояла до часів Перебудови.

У середині 80-их років католики Миколаєва звернулися до органів влади з проханням про офіційну реєстрацію римсько-католицької общини і повернення храму. І лише 25 листопада 1991 року облвиконком ухвалив рішення про передачу будівлі храму місцевій католицькій общині. 15 лютого 1992 року храм урочисто освятив єпископ Кам'янець-Подільський, отець Ян Ольшанський. Першочерговими задачами були ремонт храму і формування общини. За ці роки розібрали залізобетонне перекриття; були встановлені хрести на дзвіницях, замінений дах, проведено внутрішнє штукатурення, білення, побудований гараж. У місцевих художників замовлені прекрасні скульптури, відреставрували входні двері, було встановлено акустичне устаткування.

2005 року знов настоятелем храму став отець Ярослав Гижицький. Він провів підготовчу роботу для встановлення дзвонів, які були освячені 2006 року о. Юрієм Нагорним, з нагоди 110-річчя храму. Німецькі католики з міста Бохума подарували великий орган. Інструмент вироблений 1950 року фірмою Братів Штокман з м. Верль у Вестфалії, має 28 регістрів, два мануали і ножну клавіатуру. 28 березня 2009 року орган був урочисто освячений єпископом Броніславом Бернацьким.

1830 року в Миколаєві утворилася євангелістська лютеранська община, яка придбала земельну ділянку для будівництва молитовного будинку. За клопотанням військового губернатора Миколаєва адмірала М. П. Лазарева імператор Росії Микола I затвердив 18 серпня 1848 року проект споруди храму, план розміщення і повелів виділити для його будівництва 12000 рублів. Архітектором було призначено англійця Чарльза Акройда. З початком споруди кірхи була створена будівельна комісія з нагляду за спорудою. Закладний камінь був укладений під північно-західним кутом фундаменту. Під нього в запаяній капсулі були покладені книга Нового Завіту, Короткий Катехизис Лютера, Аугсбурзьке віросповідання і, крім того, пластина, на якій були вигравіювані імена імператора Миколи I, адмірала Лазарева, членів будівельної комісії і архітектора Акройда. На церемонії закладки були присутні декілька генералів, а також штабс- і обер-офіцери православного сповідання.

Під час спорудження церкви для фундаменту і для внутрішніх частин стін було використано буличий камінь; для облицювання ж цоколя і лицьових частин стін, а також для зведення перемичок і склепінь був використаний штучний камінь, який добувався в каменоломнях поблизу Миколаєва, під Тернівкою. Покрівельне залізо поступало кораблем. Дерево отримувалося за допомогою домовленостей з Адміралтейством.

Церква звертає на себе увагу оригінальністю і витонченістю своєї архітектури і тим самим різко відрізняється від громіздких лютеранських церков півдня імперії, побудованих за зразком Одеської кірхи 1827 року. Лютеранська церква споруджувалася в період з 1849 до 1852 року. Освятити будівлю у жовтні 1852 року пастор Е. Кібер з Феодосії.[5,с.5]

Тяжкі часи для лютеранської общини настали з подіями Першої світової війни і Громадянської війни: 1922 року, за розпорядженням пленуму повітової комісії, були вилучені церковні цінності. 21 липня 1931 року кірха була закрита. Її передали клубу «Динамо», де згодом було відкрито спортивний зал. Церковне життя в старовинну будівлю по вулиці Адміральській повернулося 1992 року, коли в незалежній Україні було прийнято закон «Про свободу совісті і релігійні організації». З цього часу у Миколаївській кірхи почалася нова історія, історія відродження.

Список використаних джерел:

1. Верба, И. Тайны старого костела / И. Верба // Южная правда. – 2007. – 6 сент. – С. 5.
2. Заковоротний, Д. И. С легкой руки князя Потемкина / Д. И. Заковоротний // Храмы Николаева. – Николаев, 2001. – С. 12.
3. Заковоротний, Д. И. Воздвижение храмов / Д. И. Заковоротний // Д. И. Заковоротний // Храмы Прибужья. – Николаев, 2004. – С. 20.
4. Кухар-Онишко, Н. О. Урок 12. Миколаїв капіталістичний. Некрополь / Н. О. Кухар-Онишко, О. В. Гриневич, Н. М. Гаркуша // Історія Миколаєва : навчальний посібник для 5 кл. загальноосвітньої школи. – Миколаїв, 2000. – С. 64–65.
5. Никитин, В. На круги своя : Николаевской евангелическо-лютеранской Спасителя церкви (кирхе) исполнилось 150 лет / В. Никитин // Южная правда. – 2004. – 11 марта. – С. 5.
6. Христова, Н. Всехсвятская церковь: выставка накануне юбилея: [виставка в Краєзнавчому музеї, присвячена 200-річчю Храму Всіх Святих] / Н. Христова // Вечерний Николаев. – 2008. – 7 июня (№ 64). – С. 2.

References

1. Verba I. Tayny starogo kostela [Secrets of old church]. Yuzhnaya pravda [The South true]. 6 sent. 2007. P. 5.
2. Zakovorotniy D. I. S legkoy ruki knyazya Potemkina [From an easy hand prince Potemkin]. Khramy Nikolaeva [Temples of Mykolaiv]. Nikolaev, 2001. P. 12.

3. Zakovorotniy D. I. Vozdvizhenie khramov [Exaltation of the temples]. Khramy Pribuzh'ya [Temples of Pribuzhie]. Nikolaev, 2004. P. 20.

4. Kukhar-Onyshko N.O., Hrynevych O.V., Harkusha N.M. Urok 12. Mykolayiv kapitalistychnyy. Nekropol' [Lesson 12. Mykolaiv is capitalist. Necropolis]. Istoriya Mykolayeva: navchal'nyy posibnyk dlya 5 kl. zahal'noosvit. shkoly [History of Mykolaiv : train aid for 5 classes of general school]. Mykolayiv, 2000. P. 64-65.

5. Nikitin V. Na krugi svoya: Nikolaevskoy evangelicheskoy lyuteranskoj Spasitelya tserkvi (kirkhe) ispolnilos' 150 let [On circles it: Mykolaiv gospel-lutheran Rescuer of church 150 years]. Yuzhnaya pravda [The South true]. 11 marta 2004. P. 5.

6. Khristova N. Vsekhsvyatskaya tserkov': vystavka nakanune yubileya: [vystavka v Krayeznavchomu muzeyi, prysvyachena 200-richchyu Khramu Vsikh Svyatykh]. [All Saints Church: Exhibition on the eve of the anniversary: (exhibition in the Regional museum, sanctified to the 200year of Temple of All Saints)]. Vecherniy Nikolaev [Evening Nikolaev]. 7 iyunya 2008. No. 64, p. 2.

Kravchuk O., *Instructor of Department of Social and Humanitarian Sciences, Humanitarian Faculty of National University of Shipbuilding after Admiral Makarov (Ukraine, Mykolaiv),* kravchuk@list.ru

History of building temples of Mykolaiv

Described process of building of churches and temples in Mykolaiv. Historical terms which influenced on features and difficulties of process of building of temples of different confessions are described. Payment of the known statesmen and is also exposed in foundation of churches. History of cemetery of city, which presently is historical sight, is separately given.

Keywords: temple, sight, necropolis, cathedral, church, symbolism, religion.

Кравчук О. Ю., *преподаватель кафедры социально-гуманитарных дисциплин, Гуманитарный факультет Национального университета кораблестроения имени адмирала Макарова (Украина, Николаев),* kravchuk@list.ru

История строительства религиозных храмов города Николаева

Описан процесс строительства церквей и храмов города Николаева. Охарактеризованы исторические условия, которые влияли на особенности и трудности процесса строительства храмов разных конфессий. Также раскрыт взнос известных государственных деятелей и застройщиков города в основание церквей. Отдельно подана история кладбища города, которое в настоящее время является исторической достопримечательностью.

Ключевые слова: храм, достопримечательность, некрополь, собор, церковь, символика, религия.